

In memoriam

SIGURD CURMAN

I utdanningen av Sveriges kulturminnesvård och museiväsende har det knappast förunnats någon svensk att göra en så stor insats som Sigurd Curman. Man kan nämna namnet Artur Hazelius, Nordiska museets och Skansens skapare, men namnet Sigurd Curman står värdigt vid dennes sida. Deras insatser kan sägas komplettera varandra i dessas skilda väsensart. Medan Hazelius med fast målsättning gick in för att rädda den bortdöende allmogekulturen, blev Sigurd Curmans lika entusiastiska tidiga uppgift att ge skydd åt Sveriges kyrkliga minnesmärken. Härefter följde skapandet av ett tidsenligt hölje åt statens historiska och kultur-

historiska samlingar. Nordiska museet är Hazelius' verk, vårt nuvarande Statens historiska museum är Sigurd Curmans.

För Sigurd Curman tillkommer den minst lika betydelsefulla insatsen att ha skapat en till Riksantikvarieämbetet knuten organisation för den svenska kulturminnesvården ute i rikets provinser. Det blev landsantikvarieorganisationen, utbildad för icke blott officiellt registrerings-, upptecknings- och utlåtandearbete ute i de svenska landskapen och länen utan ock för drivandet av provinsmuseer med landsantikvarierna som museiföreståndare. Det har sagts att denna organisation, så säkert byggd och så genomtänkt i detaljerna, saknar motstycke ute i världen.

Sigurd Curman, som var född 1879 och i den höga åldern av nära 87 år avled 1966, utbildade sig vid Tekniska högskolan till arkitekt men hade tidigt fångslats av arkitekturhistoriska problem. Hans stora uppgift blev att genomföra ett systematiskt studium om den märkliga cisterciensordens kyrkor ute i hela Europa, ett fantastiskt forskningsarbete om man betänker sagda ordens sällspport rika utbredning under 1100-, 1200- och 1300-talen. Sigurd Curman insåg tidigt vilken allmän betydelse cisterciensarkitekturen haft. Våren 1912 stod han i katedern på Uppsala universitet och försvarade sin avhandling »Studier i cistercienserordens byggnadskonst, I, Kyrkoplanen». Avhandlingen renderade försvararen mycket höga betyg och många lovord, icke bara i Sverige utan ute i hela Europa.

Man tar nog inte miste om man utgår från att Sigurd Curmans intresse för cisterciensorden särskilt hade sin grund i att hans mening var att det var cistercienserna som till vårt karga land på 1100-talet införde en kyrkoarkitektur av europeisk klass. Alvastra kloster i Östergötland och Nydala klosterkyrka i Småland, med dess märkliga östgavel, kunde ha varit de primära inspirationskällorna. Men även andra cistercienskyrkor: Vreta cisterciensnunnekyrka i Östergötland och Varnhems cisterciensmunkkyrka i Västergötland samt Roma cistercienskyrkoruin på Gotland fångade arkitektens sinne. Då flera av dessa nu nämnda kyrkor voro i starkt behov av restaurering, kom Curman att med stor inlevelse ägna sig åt program för sådant arbete. Framförallt Vreta

och Varnhems klosterkyrkor kunna vi studera som produkt av Sigurd Curmans restaureringssinne.

Redan dessförinnan, eller några år in på 1900-talet, hade Curman som arkitekt kommit i kontakt med några andra märkliga kyrkor i Sverige, som voro i behov av restaurering. Framförallt gällde det Strängnäs domkyrka. Arbetena här utfördes åren 1908–1910 med Curman som kulturhistorisk kontrollant. Det var nu för första gången i Sverige som moderna restaureringsprinciper tillämpades. Känsligast var detta arbete då det rörde kalkmålningarna. Under 1800-talets slut och ett gott stycke fram på 1900-talet hade restaureringar av kyrkomålningar gjorts på ett hårt sätt. »Konservatorn» kopierade i regel de medeltida målningar som funnos, därefter överkalkades valv och väggar och så uppmålades de gamla målningarna på nytt. Det blev därför praktiskt taget nya målningar i kyrkorna. (Ofta lyckligtvis så att de gamla funnos orörda kvar under de nya målningslagren.) I Strängnäs tillämpades den principen att medeltidsmålningarna fingo spela ut hela sitt program utan att man gjorde tillsatser eller nykompositioner. På de ställen, där någon »helande» nytillsats måst göras, utmärktes partiet med skraffering så att man lätt kunde skilja det obetydliga nya från det gamla. Det är i princip dylikt förfaringssätt som sedan dess tillämpats i våra medeltida kyrkor i stad och på land.

Sigurd Curman blev arkitekt i Överintendentsämbetet och fann under sin verksamhet där att det var helt nödvändigt att skapa en kulturhistorisk byrå för kyrkliga och profana byggnadsminnen. Kungl. Byggnadsstyrelsen, som ämbetsverket numera heter, är högsta vårdaren av Sveriges kyrkor. Det låg makt uppå att Byggnadsstyrelsens yttrande om ett restaureringsprogram kunde utgå från sakkunniga bedömare. Byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå grundades och dess föreståndare blev Sigurd Curman, som i sin befattning fick titeln byggnadsråd.

1923 blev riksantikvarietjänsten ledig och valet av ny riksantikvarie föll på Sigurd Curman, som nu blev högsta myndighetsperson för den svenska forn- och kulturminnesvården. Det blev nödvändigt även för Riksantikvarieämbetet att få sakkunniga tjänstemän, som ur sin synpunkt bedömde kyrkornas och kyrko-

föremålens restaureringar, och vid fornminnesavdelningens sida inrättades Riksantikvarieämbetets byggnadsavdelning, vars uppgift blev att uttala riksantikvariens mening om de restaureringsprogram, som enligt gällande bestämmelser Byggnadsstyrelsen skulle remittera till Riksantikvarieämbetet.

Den som skriver dessa rader hade rika tillfällen att komma i kontakt med Sigurd Curmans verksamhet, särskilt inom Riksantikvarieämbetets byggnadsavdelning, där jag provtjänstgjorde våren 1929. Föredragande i byggnadsärendena var antikvariern och arkitekten Sven Brandel. Det blev för mig snart uppenbart att ett mycket intimt samarbete ägde rum mellan denna avdelning och Byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå, vars föreståndare efter Curman blivit byggnadsrådet Ragnar Hjorth. Mellan Brandel och Hjorth försiggick ständiga telefonsamtal i allehanda spörsmål, främst rörande kyrkorestaureringar. 20-talet var den första stora tiden för de nya restaureringsprinciper som Curman lanseerat; icke minst kommo ett flertal uppländska kyrkor att genomgå ett förnyelsens bad, ofta efter program av arkitekten Erik Fant, högt skattad av både Curman och Hjorth.

Sigurd Curmans två stora uppgifter, efter det han blivit riksantikvarie, var att dels ordna Statens historiska museums lokalfråga och dels organisera den provinsiella kulturminnesvården. Med säker och konstruktiv hand nådde Curman sina båda mål: Statens historiska museum fick nya, ståtliga lokaler, inrymda i Gamla Positionsartilleriregementet vid Storgatan i Stockholm. Där har även Riksantikvarieämbetets olika avdelningar sina lokaler och självfallet Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, som ju är huvudman för Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum med riksantikvariern som sekreterare.

Beträffande den provinsiella kulturminnesvården besjälades Curman av tanken att alla län, i undantagsfall landskap, skulle få sin landsantikvarie såsom ledare för kulturminnesvården i distriktet och föreståndare för provinsmuseet. En god stomme till organisationen var redan sedan åtskilliga år förhanden, i det att de skilda provinsföreningarna hade organiserats på lokalt plan och med tiden kunnat anställa heltidsanställda tjänstemän. Cur-

man fortsatte det påbörjade. Statliga bidrag skulle utgå till provinsföreningarna för att avlöna tjänstemännen. En fråga, som väckte livlig debatt, var om landsantikvarierna skulle bli stats-tjänstemän eller icke. Curmans åsikt var att det var lyckligare om landsantikvarierna hade förankring i bygden och att de lokala myndigheterna, landsting och städer, skulle bidra med årliga delanslag till provinstjänstemännens löner. Curmans tanke segrade. Än i dag äro landsantikvarierna icke-statstjänstemän utan har som sina ekonomiska huvudmän fornminnesföreningarnas eller hembygdsförbundens styrelser, oftast ledda av länets landshövding i hans egenskap av ordförande i förbundsstyrelsen.

Ett angeläget ärende för Sigurd Curman blev att grunda en fond, vars årliga avkastning kunde gå till antikvarisk forskning. Curmans kraftfulla insats resulterade i den s. k. Humanistiska fonden, som årligen utdelat stora belopp för sitt syfte.

Vad som nu sagts är endast en schematisk skiss av Curmans verk. Många förändringar har senare skett. Men i princip gäller att hela Sverige, alla dess län, täckas av organ för kulturminnesvård, nära knutna till Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna. Curmans mening var att det vore ändamålsenligt om landsantikvarierna vore föreståndare även för till provinsmuseerna knutna konstavdelningar. Så är det i stort ännu men alltmer leder utvecklingen till att konstmuseerna få egna museiintendenter. I flera fall gäller att konstmuseerna har en fristående ställning gentemot de kulturminnesvårdande provinsförbunden.

Men hur man än betraktar de nu nämnda frågorna och problemen kvarstår detta: Sigurd Curman är den svenska kulturminnesvårdsorganisationens främsta namn. Hans insats kommer alltid att ligga som grund för vår provinsiella kulturminnesvård, vilka förändringar som än komma att anses påkallade.

Upplands fornminnesförening valde Sigurd Curman till sin hedersledamot vid hans avgång från sitt ämbete 1946.

Nils Sundquist